

С.С. Пастушенко,
аспірантка
(Київський національний університет
імені Тараса Шевченка)

Особливості складу злочину, передбаченого ч. 1 ст. 140 КК України

Неякісне медичне обслуговування здатне заподіяти тяжку шкоду основним правам і свободам особи, зокрема спричинити тілесні ушкодження або навіть смерть. Спричинення подібних наслідків посягає на недоторканність життя і здоров'я особи, що гарантується Конституцією України, а також на встановлений порядок надання і одержання медичної допомоги, у зв'язку з чим відповідальність за здійснення цього діяння передбачається кримінальним законом.

Родовим об'єктом незаконної лікувальної діяльності є сукупність суспільних відносин, які забезпечують охорону життя і здоров'я особи. Такий висновок обумовлюється не лише тим, що ст. 140 КК знаходиться в розділі II Особливої частини КК, а й тим, що специфіка порушуваних цим діянням відносин прямо пов'язана з контролем держави за наданням якісної медичної допомоги, спрямованим на захист життя і здоров'я кожної конкретної людини.

У науковій літературі разом з родовим об'єктом Є.О. Фролов пропонує виділяти підгруповий (видовий) об'єкт, коли усередині великої групи споріднених суспільних відносин, що заслуговують на єдину, комплексну кримінально-правову охорону, можна розрізнити вузькі групи відносин, які "відображають один і той самий інтерес учасників цих відносин або ж виражають деякі тісно взаємопов'язані інтереси одного і того ж об'єкта" [4, 184–205]. З урахуванням викладеного видається, що *видовий об'єкт* злочину, передбаченого ст. 140 КК, можна визначити як сукупність суспільних відносин, що забезпечують охорону життя

і здоров'я особи у сфері медичного обслуговування.

Безпосередній об'єкт неналежного виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником – така група суспільних відносин, яка забезпечує охорону життя і здоров'я пацієнта від неякісної медичної допомоги. *Додатковим обов'язковим безпосереднім об'єктом* цього злочину, на нашу думку, необхідно визнати суспільні відносини, що забезпечують належний порядок надання послуг у сфері охорони здоров'я.

Проаналізуємо *об'єктивну сторону* даного складу злочину. Диспозиція ст. 140 КК закріплює три обов'язкові умови кримінальної караності неналежного виконання обов'язків медичним або фармацевтичним працівником: а) невиконання або неналежне виконання своїх професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником; б) якщо ця діяльність спричинила тяжкі наслідки для хворого; в) причинний зв'язок між діями винної особи і суспільно небезпечними наслідками, що настали. Дані умови дають підстави віднести дане діяння до злочинів з матеріальним складом.

Визначення професійних обов'язків медичних і фармацевтичних працівників міститься у ст. 78 Основ законодавства України про охорону здоров'я. Відповідно до цієї норми медичні і фармацевтичні працівники зобов'язані: а) сприяти охороні та зміцненню здоров'я людей, запобіганню і лікуванню захворювань, подавати своєчасну та кваліфіковану медичну і лікарську допомогу; б) безплатно подавати першу невідкладну медичну допомогу громадя-

нам у разі нещасного випадку та в інших екстремальних ситуаціях; в) поширювати наукові та медичні знання серед населення, пропагувати, в тому числі власним прикладом, здоровий спосіб життя; г) дотримувати вимог професійної етики і деонтології, зберігати лікарську таємницю; г) постійно підвищувати рівень професійних знань та майстерності; д) подавати консультативну допомогу своїм колегам та іншим працівникам охорони здоров'я. Медичні та фармацевтичні працівники несуть також інші обов'язки, передбачені законодавством [3].

Злочин, передбачений ст. 140 КК, може бути вчинений шляхом двох дій: невиконання або неналежного виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником.

Під невиконанням слід розуміти невчинення ним певних дій при наданні лікарської допомоги хворому, які він повинен був вчинити. А під неналежним виконанням професійних обов'язків – вчинення необхідних дій не у повному обсязі чи вчинення не тих дій, які необхідно було вчинити (наприклад, поверхове проведення огляду хворого).

Невиконання чи неналежне виконання медичним або фармацевтичним працівником своїх професійних обов'язків є наслідком недбалого чи несумлінного ставлення до них, під яким слід розуміти погане, байдуже, без належної старанності, неухажне, неакуратне, халатне їх виконання [2, 266].

Об'єктивна сторона складу злочину, передбаченого ст. 140 КК передбачає не тільки акти дії, а й акти бездіяльності (у фізичному сенсі). Таким, наприклад, можна визнати спеціальне утримання від дії на організм пацієнта під час курсу медикаментозної лікувальної діяльності. В деяких випадках значну частину невиконання професійних обов'язків може складати спеціальне невтручання в патологічні (хворобливі) процеси (наприклад, “лікування” шляхом позбавлення пацієнта певного медикаментозного впливу). Тому лікувальна діяльність – це сукупність не тільки дій, тобто активних вчинків, а й актів бездіяльності (у фізичному сенсі).

Оскільки виконання професійних обов'язків є в більшості випадків певним процесом, важливим стає встановлення моменту закінчення цього злочину. Діяння, передбачене ст. 140 КК, сформульоване в законі як злочин з матеріальним складом. Стосовно даного питання це означає, що та або інша форма лікувального впливу набуває всіх ознак об'єктивної сторони діяння, передбаченого ст. 140 КК, лише з того моменту, коли невиконання або неналежне виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником об'єктивувалася в негативному результаті, описаному в законі терміном “тяжкі наслідки для хворого”.

Зіставлення санкції даної статті КК з санкціями інших статей, що передбачають відповідальність за злочини проти особи, дозволяє зробити такий висновок: поняття “тяжкі наслідки для хворого” включає необережне спричинення тяжких і середньої тяжкості тілесних ушкоджень, а також спричинення смерті хоча б однієї особи.

Що стосується легких тілесних ушкоджень, то навіть якщо вони заподіяні декільком особам, це все ж таки не може слугувати підставою для віднесення їх до тяжких наслідків для хворого. Тут слід ураховувати, що необережне спричинення легких тілесних ушкоджень (незалежно від кількості осіб, яким вони заподіяні), взагалі не є кримінально каранним діянням. Тому за наявності таких наслідків кримінальна відповідальність виключається.

Обов'язковою умовою кримінальної караності неналежного виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником є причинний зв'язок між діянням і суспільно небезпечними наслідками, що настали. Складність вивчення причинного зв'язку полягає у наявності багатьох випадкових, побічних зв'язків, які можуть втручатися у головний причинний зв'язок. Це зумовлено, насамперед, багатоплановістю біологічних процесів у людському організмі і їх недостатньою вивченістю, складністю виявлення причин виникнення самого захворювання, передбачення в окремих випадках наслідків дії лікарських

препаратів, оперативного втручання і т.п. Навіть при виконанні належного лікування можливе настання несприятливих наслідків для життя і здоров'я хворого. Тому при розслідуванні такого виду порушення необхідним є проведення висококваліфікованої медичної експертизи.

Для того, щоб дійти висновку про наявність складу злочину в діях медичного або фармацевтичного працівника, необхідно встановити необхідний причинний зв'язок, при якому настання шкідливих наслідків є закономірним результатом злочинного діяння, яке було вчинене. У злочинах медичних працівників нерідко зустрічається випадковий причинний зв'язок між діянням і наслідками, що настали. Випадковими наслідками діяння будуть ті наслідки, які у цій конкретній обстановці не викликалися закономірним розвитком подій, не були внутрішньо притаманні діянню, що вчинилось, а настали в результаті збігу обставин.

Певну складність являє собою встановлення причинного зв'язку при вчиненні медичним працівником злочину у формі бездіяльності. Бездіяльність медичного працівника при порушенні ним правил сприяє розвитку хворобливих процесів у гіршу сторону, тобто створює реальну можливість настання шкідливих наслідків для життя і здоров'я потерпілого. Між невиконанням обов'язків і несприятливими наслідками наявний реальний (необхідний) причинний зв'язок. Вирішення питання про його наявність чи відсутність повинно бути пов'язане з встановленням фактів, а не з ймовірною можливістю попередження медичним працівником шкідливих наслідків [1, 45].

Розглянемо *суб'єктивну сторону* даного складу злочину. Неналежне виконання обов'язків медичним або фармацевтичним працівником, тобто порушення спеціальних "лікувальних" правил (таких, що регламентують проведення процедур, операцій, інших форм лікувальних дій, порядок зберігання лікарських засобів тощо), яке безпосередньо і спричиняє шкідливі наслідки, можливо і наявності як умисної, так і необережної форми вини. Суб'єкт може усвідомлювати, що порушує певні

норми лікування, що ставиться недбало до своїх професійних обов'язків, використовує неправильну методику, способи лікування і тим самим їх небезпечність для життя і здоров'я пацієнта, але здійснювати їх, а відтак, і бажати їх здійснення (прямий умисел). Разом з цим можлива і необережна форма вини, коли суб'єкт, здійснюючи певні дії, не усвідомлює, що порушує, наприклад, методику проведення хірургічної операції, наявні протипоказання для її застосування, хоча повинен був і міг усвідомлювати ці обставини, або хоча і усвідомлює ці обставини, проте не розглядає їх як суспільно небезпечні через, наприклад, багатий досвід роботи, рівень підготовленості.

Відносно наслідків можлива тільки необережна форма вини, бо інакше все вчинене слід було б кваліфікувати як умисний злочин проти життя і здоров'я. Причому необережна форма вини може виражатися у вигляді як злочинної самовпевненості, так і злочинної недбалості. Зокрема, необережність може виражатися тут у вигляді злочинної самовпевненості, за якої особа передбачає можливість настання суспільно небезпечних наслідків своєї діяльності, але легковажно розраховує на їх відвернення. Легковажний розрахунок, як правило, ґрунтується на наявності у особи певних професійних здібностей, уміння, досвіду лікування. При злочинній самовпевненості рішучість особи вчинити дії для реалізації поставленої мети пов'язана з розрахунком запобігти настанню суспільно небезпечних наслідків. Винна особа також може не передбачати настання суспільно небезпечних наслідків своєї діяльності, помилково вважаючи її нездатною викликати суспільно небезпечний результат. У цьому випадку необережна форма вини проявляється у вигляді злочинної недбалості.

Суб'єкт даного злочину описується в ст. 140 КК за допомогою таких специфічних ознак, як наявність відповідної спеціальної належної освіти. Дана конструкція свідчить про те, що в ст. 140 КК закріплені ознаки спеціального суб'єкта. Таким суб'єктом можуть бути особи, які мають відповідну спеціальну освіту і відповідають єдиним

кваліфікаційним вимогам, що встановлені МОЗ для осіб, які займаються певними видами медичної і фармацевтичної діяльності, в тому числі у галузі народної і нетрадиційної медицини.

Список літератури:

1. *Глушков В.А.* Ответственность за преступления в области здравоохранения / В.А. Глушков. – К.: Вища школа, 1987. – 199 с.
2. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. – 4-е вид., переробл. та доповн. / відп. ред. С.С. Яценко. – К.: А.С.К., 2006. – 848 с.
3. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19 листопада 1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 4. – Ст. 46.
4. *Фролов Е.А.* Спорные вопросы общего учения об объекте преступления / Е.А. Фролов // Сб. учен. тр. – Свердловск: Изд-во Свердловск. гос. ун-та, 1969. – Вып. 10. .